

Tevbe nedir, ne değildir? Hangi tevbe Kabul edilir?

Tevbe nedir, ne değildir? Hangi tevbe Kabul edilir?

Tevbenin Mahiyeti

Râzî, Tevbenin özü, insanın yaptığı kötülükten **pişman olması ve gelecekte onu bir daha yapmamaya kesin olarak karar vermesidir.**

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ
قَرِّيبٍ فَأُوْءِلَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

Ancak Allah’ın kabul etmesini vaad buyurduğu tevbe, o kimseler içindir ki, cehaletle günah işleyip hemen tevbe edenlerin tevbesidir. İşte Allah bunların tevbelerini kabul eder. Allah alîmdir hakîmdir.

Nisâ Sûresi(4) 17. Ayet

Tevbenin Birinci Şartı: **بِجَهَالَةٍ**

“Cehaletle Günah İşlemek” Meselesi

Allah Teâlâ tevbenin kabulünü iki şartla zikretmiştir. Birincisi: **يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ**
“Kötülüğü cehaletle işlemeleri...” ifadesidir.

Birinci Müşkül: Gerçekten Bilmeyen Kişinin Tevbeye İhtiyacı Var mıdır?

Şayet kişi yaptığı fiilin haram olduğunu gerçekten bilmiyor ve bu bilgisizliğinde de ihmali bulunmuyorsa, bilerek günah işleyen kimse gibi sorumlu tutulmaması gerekir. Çünkü hata, unutma ve mazur görülen cehalet sebebiyle yapılan fiillerde sorumluluğun kaldırıldığı bildirilmiştir.

Burada kastedilen, **öğrenme imkânı bulunduğu hâlde ihmalkâr davranan kimse değil; gerçekten şer’an mazur sayılabilecek bir cehalet içinde bulunan kişidir.**

Bu durumda şu soru ortaya çıkar: **Eğer gerçekten bilmeyen kişi g nahk r ve cezaya müstehak değilse, âyette onun tevbesinin kabul edilmesinden niçin bahsedilmektedir? G nah yoksa tevbe neyin tevbesidir?**

 kinci Müşkül: G nah Olduğunu Bilerek İşleyenin Tevbesi Kabul Edilmez mi?

 yette tevbenin kabul , ilk bakışta **      ** “cehaletle” günah işleyenlere tahsis edilmiş görünmektedir. Bu durumda şöyle bir mana ortaya çıkabilir: **“Allah ancak günah olduğunu bilmeden işleyenlerin tevbesini kabul eder; günah olduğunu bilerek işleyenlerin tevbesini kabul etmez.”**

Halbuki bu netice doğru değildir. G nah olduğunu bilerek işleyen bir kimsenin de sonradan samimi şekilde tevbe etmesi h linde tevbesinin kabul edilebileceği Kur’an, Sünnet ve ümmetin kabulüyle sabittir.

Dolayısıyla **      ** ifadesinin manasının ayrıca açıklanması gerekir.

Cehaletin    Tefsiri

Birinci Görüş: Allah’a İsyen Eden Herkes Cahildir

Müfessirlerden bir gruba göre **Allah’a isyen eden herkes o anda cahildir** ve yaptığı fiil de cehalet diye isimlendirilebilir.

Kur’ n’da Hz. Yusuf’un: **“Onlara meyleder ve cahillerden olurum.” (Y suf, 12/33)** demesi buna örnektir.

Yine Hz. Yusuf kardeşlerine: **“Siz cahiller iken Yusuf’a ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?” (Y suf, 12/89)** demiştir.

H . N  ’a: **“Seni cahillerden olmaktan men ederim.” (H  d, 11/46)** buyrulmuş;

H . M    da: **“Cahillerden olmaktan Allah’a sığınırım.” (Bakara, 2/67)** demiştir.

Bunun sebebi şudur: Bir insan Allah’ın sevap ve cezasına dair bildiği hakikatleri gerçekten kullanmış olsaydı günaha y nelmezdi. Bildiğini fiilen kullanmadığı için, sanki hiç bilmiyormuş gibi hareket etmiştir.

Bu yoruma göre kişinin günah olduğunu **bilerek veya bilmeyerek işlediği bütün masiyetler**, bir yönüyle “cehalet” kapsamına girebilir.

 yette geçen **      ** ifadesi, “kötülüğü cahilce, ahmakça işleyenler” manasındadır.

Buradaki cehaletten maksat, kişinin yaptığı fiilin haram olduğunu hiç bilmemesi değildir. Çünkü çirkin ve günah olan bir şeyi işlemek, **hikmetin ve selim aklın sevk ettiği bir davranış değildir**. İnsan böyle bir anda aklın ve hikmetin gereğini değil, **ahmaklığın ve nefsanî arzuların sürüklediği yolu** takip etmektedir.

Mücâhid'e göre: "Kim Allah'a isyan ederse, cehaletinden el çekinceye kadar cahildir." Yani insan günah işlerken ilmi olsa dahi, Allah'a karşı isyanı tercih ettiği için o anda cehaletin hükmü altında hareket etmiş olmaktadır.

Katâde der ki: Peygamber (sav)'ın ashabı, herbir masiyetin ister kasten olsun, ister bilmeyerek olsun bir cehalet olduğunu icma ile kabul etmişlerdir, İbn Abbas, Katâde, ed-Dahhâk, Mücahid ve es-Süddî de böyle demiştir.

ed-Dahhâk ve Mücahid'den şöyle dedikleri rivayet edilmiştir; Burada cehaletten, bilmemekten kasıt, kasten işlemektir.

İkrime der ki: Dünyanın bütün işleri cehalettir. O, bununla özellikle İnsanı Allah'ın itaati dışına çıkartanları kastetmektedir.

ez-Zeccac der ki: Burada yüce Allah'ın: "Bilmeden" buyruğunun anlamı, fani zevklerini ebedi zevklerine tercih etmeleri demektir.

İkinci Görüş: Cezanın Hakikatini Bilmemek

İkinci görüşe göre kişi günah olduğunu bilir fakat o günahın neticesinde karşılaşacağı **cezanın ve belânın gerçek büyüklüğünü bilmez**.

Bir insan yaptığı şeyin yanlış olduğunu bildiği halde onun doğuracağı felaketin derecesini gerçekten idrak etmiyorsa onun hakkında mecazen: **"Ne yaptığını bilmiyor."** denilebilir.

Üçüncü Görüş: Öğrenme İmkânı Olduğu Halde Bilmemek

Üçüncü görüşe göre kişi yaptığı şeyin günah olduğunu gerçekten bilmemektedir; fakat **bunu öğrenmesi mümkündür**.

Râzî Yahudilik örneğini verir. Kişi kendi inancının günah olduğunu bilmese bile, hakikati araştırıp öğrenme imkânına sahip olduğu için sorumluluğu tamamen ortadan kalkmaz.

Uyuyan veya yanılan kimsenin durumu ise bundan farklıdır. Çünkü bunların yaptıkları fiilin çirkinliğini o anda bilmeleri mümkün değildir.

Râzî, "cehalet" kelimesinin bu üçüncü yorumda hakikî manasında, ilk iki görüşte ise mecazî manasında kullanıldığını ifade eder ve bu yönden üçüncü görüşü daha kuvvetli görür.

Ancak bu yoruma göre âyet doğrudan, yaptığı şeyin günah olduğunu bilmeden işleyenleri kapsar. Bilerek günah işleyenin tevbe etmesinin gerekliliği ise kıyasla anlaşılır: **Bilmeyerek işleyenin tevbe etmesi gerekiyorsa, bilerek işleyenin tevbe etmesi haydi haydi**

gerekir.

Taberi tercihe şayan olanı “Cehaletle” ifadesinden maksat, “Kötülüğü işlemektir” şeklindeki görüş olduğunu söylemiştir. Günah işleyenin, kasıtlı ve kasıtsız olması farksızdır. Aksi takdirde, kasıtlı bir şekilde günah işleyenin günahının affedilmeyeceğini söylemek icap eder ki, bu da, Resulullahtan geldiği sabit olan **“Her tevbe edenin, tevbesinin kabulünün ümit edildiği ve güneş batıdan doğmadıkça tevbe kapısının açık olduğunu”** şeklindeki hadislere ters düşmekte ve Allah Teâlâ’nın şu ayetine muhalif olmaktadır.

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ
شَيْئًا؟

“Fakat tevbe edip, iman eden ve salih amel işleyen bunun dışındadır. İşte onlar cennete girecekler ve hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır.”

Meryem Sûresi(19) 60. Ayet

Tevbenin İkinci Şartı: **ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ**

Yakın Zamanda Tevbe Etmek

Tevbenin ikinci şartı: **ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ** “Sonra yakın zamanda tevbe ederler.” ifadesidir.

Âlimler burada asıl sınırın **ölümün gelip çatması ve ölüm hakikatlerinin bizzat müşahade edilmeye başlanması** olduğunu belirtmişlerdir.

Ecel Neden “Yakın”dır?

Ecel “gelmekte olan” bir şeydir ve **her gelecek şey yakındır.**

Ayrıca insan ömrü kendisine uzun görünse bile ezel ve ebedle mukayese edildiğinde son derece kısadır; adeta yok hükmündedir.

Bunun yanında insan her an ölümün başına gelme ihtimaliyle karşı karşıyadır. Bu sebeple ölüm, ne zaman geleceği bilinmese de daima **yakın** kabul edilir.

مِنْ قَرِيبٍ İfadesinin Birinci Yorumu

Buradaki مِنْ edatının “ibtidâ-i gaye” ifade ettiği söylenmiştir. Buna göre mana, kişinin günahın ardından **ısrar edenler zümresine girmeden tevbe yoluna başlamasıdır.**

Günahtan çok uzun zaman sonra, fakat ölüm gelmeden önce tevbe eden kimsenin tevbesi de kabul edilebilir; ancak böyle kişi, âyette özel bir lütuf ve keremle kesin kabul müjdesi verilen yüksek derecedeki kimselerin seviyesinde değildir.

Onun için Allah’ın: **“Olur ki Allah onların tevbesini kabul eder.”** şeklindeki ümit ifade eden vaadi yeterlidir. Râzî, bu iki derece arasında açık bir fark bulunduğunu belirtir.

مِنْ قَرِيبٍ İfadesinin İkinci Yorumu

مِنْ edatının teb’îz için olduğu da söylenmiştir. Bu yoruma göre günahın işlendiği zaman ile ölümün geldiği zaman arasındaki bütün müddet **“yakın zaman”** sayılmıştır.

İnsan bu zaman diliminin herhangi bir bölümünde tevbe ederse “yakında tevbe etmiş” olur.

Bir sonraki âyette: **“Böyle birine ölüm gelip çattınca...”**

buyrulması, مِنْ قَرِيبٍ ifadesinin sınırını da açıklamaktadır. Buna göre tevbenin artık kabul edilmediği zaman, insanın ölümle yüzleştiği ve **sekerat hâlinin başladığı vakittir.** Bunun öncesindeki zamanların tamamı ise, ne kadar uzun geçmiş olursa olsun, bu bakımdan **“yakın” hükmündedir.**

İbn Abbâs’ın Açıklaması

İbn Abbâs’tan şöyle rivayet edilmiştir: **“Ölüm ağırlığı üzerine çökmedikçe...”** Yani ölümün kesin olarak gelip çattığı hâl başlamadan önce yapılan tevbe kabul kapısının içerisinde.

Dahhâk’ın Açıklaması

Dahhâk şöyle demiştir: **“Ölümden önceki her tevbe yakındır.”** Dolayısıyla âyetteki “yakın zamanda” ifadesi, insanı ümitsizliğe sevk eden dar bir zaman dilimini değil, ölüm kesinleşmeden önceki bütün hayatı içine almaktadır.

Nehaî’nin Açıklaması

Nehaî’den ise: **“Sesi soluğu kesilmedikçe...”** şeklinde rivayet edilmiştir. Yani kişinin hayatı devam ettiği ve ölümün son safhasına girmediği müddetçe tevbe kapısı açıktır.

Resûlullah'ın (s.a.v.) Hadisi

Ebû Eyyûb (r.a.), Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) şöyle nakletmiştir:

إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغْرَغِرْ

“Şüphesiz Allah, kulun tevbesini can boğaza gelmedikçe kabul eder.”

İbn Mâce, Zühd, 30 Ayrıca Tirmizî, Daavât, 98'de de rivayet edilmiştir.

مَا لَمْ يُغْرَغِرْ Ne Demektir?

يُغْرَغِرْ, canın boğaza gelip kişinin ölüm sekeratına girmesini ifade eder. Yani hadis, **ölümün kesinleşip âhiret hakikatlerinin müşahade edilmeye başlamasından önce tevbe kapısının açık olduğunu** bildirir. Bu hadis de âyetteki مِنْ قَرِيبٍ ifadesinin sınırının, ruhun boğaza gelip ölümün kesinleştiği an olduğunu göstermektedir.

Atâ'nın Açıklaması

Atâ'dan **“Ölen bir canlının son nefesinin öncesine kadar...”** şeklinde bir açıklama nakledilmiştir. Yani son nefes ve ölümün kesinleştiği hâl gelmeden önce tevbe imkânı devam etmektedir.

Hasan-ı Basrî'nin Rivayeti

Hasan-ı Basrî Rahimehullah'dan şu rivayet nakledilmiştir: İblis yeryüzüne indirildiğinde: **“Senin izzetine yemin ederim ki ruhu cesedinde olduğu sürece Âdemoğlunun yakasını bırakmayacağım!”** demiştir.

Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur: **“İzzetime yemin ederim ki ben de canı boğazına gelmedikçe tevbe kapısını kapatmayacağım!”**

“Allah Onların Tевbesini Kabul Eder” İfadesinin Hikmeti

Birinci İzah: Keremden Doğan Vaad

“Allah katında tevbe...” ifadesi, tevbenin kabulünün Allah'a dışarıdan dayatılmış bir mecburiyet olmadığını; **O'nun keremi, ihsanı ve fazlı sebebiyle verdiği bir vaad** olduğunu bildirir.

Ardından: فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ buyrularak Allah'ın bu vaadini gerçekleştireceği haber verilir.

İkinci İzah: Önce Tevbeye Muvaffak Kılmak, Sonra Kabul Etmek

Bir başka yoruma göre ilk ifade, günah işleyip ardından hemen dönmek isteyen kulun **tevbeye yöneltilmesinin, irşad edilmesinin ve tevbe konusunda yardım görmesinin Allah'tan olduğunu** bildirir.

İkinci ifade ise kul bu tevbeyi yaptıktan sonra **Allah'ın onun tevbesini kabul etmesini** anlatır. Dolayısıyla ilkinde **tevbeye muvaffakiyet**, ikincisinde **tevbenin kabulü** söz konusudur.

Allah Alîm ve Hakîm'dir

Âyet: وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا “Allah hakkıyla bilendir, tam hikmet sahibidir.” buyruğuyla sona ermektedir.

Allah, kulun şehvet, gazap ve cehaletin baskısıyla günaha düştüğünü bilir. Kul bundan sonra yakın zamanda pişman olup tevbe ettiğinde, **Allah kerem ve lütfuyla onun tevbesini kabul etmekte Hakîm'dir.**

Nisâ 18: Makbul Olmayan Tevbe

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ ۚ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ إِلَّآ أَنِّي تَابْتُ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارًا ۚ أُولَٰئِكَ لَا تَأْتِيهِمْ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

Yoksa günah işleyip de kendisine ölüm gelince: “İşte ben şimdi tevbe ettim.” diyen kimselerin tevbesi kabul edilmez. Kâfir olarak ölenlerin de tevbeleri kabul edilmez. İşte bunlara ahirette can yakıcı bir azap hazırlamışızdır.

Nisâ Sûresi(4) 18. Ayet

Allah Teâlâ makbul tevbenin şartlarını açıkladıktan sonra, bunun hemen ardından **makbul olmayan tevbenin ne olduğunu** bildirmiştir.

Ölümün Hakikatleri Görülünce Yapılan Tевbe

Âyet, kendisine ölüm gelip çatan ve ölümün dehşetlerini müşahade etmeye başlayan kişinin yaptığı tevbenin artık makbul olmayacağını göstermektedir.

فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ ۚ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْاْ بِاَسْنَا ۚ سُنَّتَ اللّٰهِ التّٰى ۚ قَدْ خَلَتْ
فِي عِبَادِهِ ۚ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ

Fakat azâbımızı gördükleri zaman inanmaları, kendilerine fayda vermedi. Bu, Allah'ın kulları hakkında eskiden beri yürürlükte olan kanunudur. İşte orada inkârcılar hüsrana uğradılar.

Mü'min 85

Bu âyet, azap kesin olarak müşahade edildikten sonra ortaya çıkan imanın fayda vermediğini göstermektedir.

Firavun'un Son Anda İman Etmesi

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا
حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ أَمُنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو
إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

İsrâiloğulları'nı denizden karşıya geçirdik; Firavun ve askerleri de zulmetmek ve saldırmak için hemen onların peşine düştü. Nihâyet tam boğulacağı sırada Firavun: "İsrâiloğulları'nın inandığından başka ilâh bulunmadığına kesinlikle inandım; artık ben de müslümanlardanım" dedi.

أَلَنْ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ

Kendisine şöyle nida edildi: "Yaa! Şimdi mi aklın başına geldi? Oysa sen, daha önce Allah'a karşı gelen ve işi gücü bozgunculuk olan biriydin."

Yûnus 90-91

Firavun boğulmaya başladığında: **“İsrâiloğullarının iman ettiğinden başka ilâh olmadığına iman ettim.”** demiş, fakat kendisine: **“Şimdi mi? Halbuki daha önce isyan etmiştin.”** denilmiştir.

Râzî'ye göre Firavun bu imanı **o andan bir lahza önce**, henüz azabı kesin olarak görmeden yapmış olsaydı makbul olabilirdi.

Ölümden Sonra Dünyaya Dönme Talebi

Kur'ân'da insanın ölüm geldiğinde: **“Rabbim! Beni geri gönder. Belki terk ettiğim dünyada salih amel işlerim.”** diyeceği, fakat buna: **“Hayır!”** cevabının verileceği bildirilmiştir. Çünkü teklif ve imtihan devri artık sona ermiştir.

“Beni Biraz Daha Geciktirseydin”

Allah Teâlâ ayrıca insanlara, ölüm gelmeden önce infak etmelerini emreder ve ölüm geldiğinde: **“Rabbim! Beni biraz daha geciktirseydin de sadaka verseydim...”** demelerinin fayda vermeyeceğini bildirir. Çünkü ecel geldiğinde Allah hiçbir nefsi geri bırakmaz.

Can Boğaza Gelmedikçe

Ebû Eyyûb'dan nakledildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Allah, kulunun canı boğazına dayanmadıkça tevbesini kabul eder.”

Atâ'dan da kişinin **ölümden iki deve sağımı kadar bir zaman önce dahi tevbe etmesinin** kabul imkânı içerisinde olduğu nakledilmiştir.

Hasan-ı Basrî'den ise İblis'in: **“Âdemoğlunun ruhu bedeninde olduğu müddetçe onun peşini bırakmayacağım.”** dediği; Allah Teâlâ'nın da:

“Ben de canı boğazına dayanmadığı müddetçe tevbe kapısını kapatmayacağım.” buyurduğu rivayet edilmiştir.

“Ölüm Gelince” Ne Demektir?

Âyetteki: **حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ** ifadesinden maksat yalnızca insanın hasta olması veya ölüme yaklaşması değildir.

Buradaki mana, **ölümün inişine ve artık geri dönüşsüz safhaya girildiğine dair alametlerin ortaya çıkmasıdır.**

Râzî bunu vasiyet âyetindeki: **“Sizden birine ölüm gelip çattığında...”** ifadesine benzetir.

Sadece Ölümün Yaklaşması Tevbeye Engel Değildir

Muhakkik âlimlere göre **ölümün yaklaşmış olması tek başına tevbenin kabulüne engel değildir**. Tevbenin kabulüne engel olan asıl şey, insanın artık âhirete ait öyle hakikatleri görmesidir ki, iman ve tasdik **ihtiyarî olmaktan çıkıp zarurî hale gelir**.

Ölüm Acısının Şiddeti de Tek Başına Engel Değildir

Ölmek üzere olan insanın çektiği sıkıntı, bazı ağır hastalıkların veya kadınların doğum sancılarının meydana getirdiği ağır ıstıraplarla mukayese edilebilir.

Böyle şiddetli sıkıntılar kişinin mükellefiyetini ortadan kaldırmadığına göre, **ölüm acısının kendisi de tek başına tevbenin kabul edilmemesinin sebebi değildir**.

Darda Kalmak Dua ve Tevbeyi Daha da Güçlendirebilir

Allah Teâlâ: **“Darda kalana kendisine dua ettiği zaman icabet eden kimdir?”** buyurmaktadır. Dolayısıyla insanın sıkıntısının ve acısının artması, tek başına tevbenin reddedilmesine sebep olmak bir yana, Allah’a yönelişinin kuvvetlenmesine sebep olabilir.

Tevbeyi Geçersiz Kılan Asıl Nokta

İmtihanın Sona Ermesi

Râzî’ye göre problem, insanın birtakım dehşetli halleri müşahade edip artık Allah’a ve âhirete dair hakikatleri **zorunlu biçimde kabul etmek durumunda kalmasıdır**.

Bu noktada iman, gayba iman ve iradî tercih olmaktan çıkar. Âhirette insanların tevbesinin kabul edilmemesinin sebebi de budur. Orada ölüm olmasa bile artık **teklif ve imtihan yurdu sona ermiştir**.

“Kâfir Olarak Ölenlerin Tevbesi de Değildir”

Birinci İzah

Âyetin: **وَالَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ** kısmı, “ölümü yaklaşan kâfirler” manasına alınabilir.

Buna göre ölüm hakikatleri ortaya çıktıktan sonra nasıl günahlardan yapılan tevbe kabul edilmiyorsa, **aynı anda küfürden imana dönüş de kabul edilmez**.

İkinci İzah

İkinci yoruma göre mana şudur: Kâfirler küfürleri üzere ölür ve **âhirette tevbe etmeye kalkarlarsa**, artık onların tevbeleri kabul edilmez. Çünkü dünya imtihanı sona ermiş, iradî iman ve tevbe zamanı kapanmıştır. Kâfirler küfürleri üzere öldüklerinde, âhirette tevbe ederlerse, tevbeleri kabul olunmaz.

17 ve 18. Âyetin Ortaya Koyduğu Ölçü

1. Tevbenin Birinci Şartı: **بِجَهَالَةٍ**

“Cehaletle günah işlemek” ne demektir?

“Buradaki cehalet yalnızca hükmü bilmemek değildir; müfessirler bunu birkaç şekilde açıklamışlardır.”

Birinci Görüş: Allah’a isyan eden herkes, günah işlediği anda bir yönüyle cahildir. Çünkü bildiği hakikatin gereğine göre değil, nefsinin ve şehvetinin sevkiyle hareket etmektedir.

İkinci Görüş: Kişi yaptığı fiilin günah olduğunu bilir; fakat o günahın doğuracağı cezanın, zararın ve âhiretteki neticesinin hakikatini tam idrak etmez.

Üçüncü Görüş: Kişi yaptığı şeyin günah olduğunu gerçekten bilmemektedir; fakat bunu araştırıp öğrenme imkânına sahiptir. Râzî, “cehalet” kelimesinin hakikî manasına daha uygun olması bakımından bu görüşü daha kuvvetli görür.

بِجَهَالَةٍ ifadesini sadece “günah olduğunu bilmeden” diye anlamak doğru değildir; burada “cahilce, nefsin tesiriyle günah işlemek” manası da vardır.

2. Tevbenin İkinci Şartı: **ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ**

“Yakın zamanda tevbe etmek” ne demektir?

Burada iki görüş vardır: Günahın hemen ardından, günah üzerinde ısrar etmeden tevbe etmek veya daha geniş manasıyla **ölümün hakikatleri ortaya çıkmadan önce tevbe etmek**. Buna göre ölümden önceki bütün zaman, bir cihette “yakın” kabul edilmiştir.

3. Makbul Olmayan Tevbe

Ölüm gelip çatinca yapılan tevbe neden kabul edilmez?

Buradaki ölçü yalnızca insanın hasta olması veya ölümünün yaklaşması değildir. Asıl sınır, **ölüm ve âhiret hakikatlerinin artık açıkça görülmeye başlanması, iman ve tevbenin ihtiyarî olmaktan çıkmasıdır**.

Bu sebeple Nisâ 18’de, ölüm hakikatleri ortaya çıktıktan sonra **“Şimdi tevbe ettim.”** diyen kimsenin tevbesinin makbul olmadığı bildirilir. Çünkü artık gayba iman ve imtihan devri sona ermektedir.

Nefsimizin alacağı ders

Nisâ 17 ve 18 birlikte okunduğunda tevbenin insanın hâlâ seçme imkânı varken, gayba iman

devri devam ederken ve günahı terk etme iradesi kendisindeyken yapılmasıdır.

Günaha düşmek tevbe kapısını kapatmaz. Hatta bilerek işlenen büyük bir günah bile samimi dönüşün önünü bütünüyle kesmez. Fakat **günah üzerinde ısrar ederek tevbeyi ölümün hakikatlerinin görüldüğü ana bırakmak**, insanı tevbe imkânını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bırakır. Ve gûnahta ısrar edenler zûmresine sokabilir.

Bu sebeple âyetlerin çağrısı şudur: **Gûnah işledin; hemen dön. “Şimdi tevbe ettim” diyeceğın o son ana gûvenme.**